

Erakondade liikmeskondade areng Eestis 1995–2009

Priit Kallakas, võrdleva poliitika magister

Üha enam suureneb poliitikas massimeedia osakaal ja väheneb erakondade liikmeskondade tähtsus, sest meedia on kiirem tee valijani kui parteiliikmete kaudu tehtav agitatsioon.

Parteide liikmeskonnad on viimastel aastakümnetel enamikus Euroopa riikides vähenenud. Erandina paistavad silma Eesti ning kolm Lõuna-Euroopa riiki: Hispaania, Portugal ja Kreeka. Liikmeskondade kahanemist peetakse eelkõige ühiskondlike muutuste tulemuseks, seetõttu on huvitav uurida, miks Eesti erakondade liikmeskond jätkuvalt kasvab, samal ajal kui enamikus Euroopa riikides inimesed pigem eemalduvad poliitilisest tegevusest.

Artikkel põhineb 2010. aasta kevadel kaitstud magistritööl ning annab ülevaate Eesti erakondade liikmeskondade arengust aastail 1995–2009.

Teiste Euroopa riikidega võrreldes paistab Eesti silma kõrge parteistunud inimeste osakaaluga valijaskonnast. Absoluutarvudes vaadates on Eestil siiski kõige väiksemaarvulisem valijaskond, mille taustal paistabki erakondliku kuuluvusega inimeste hulk nii suur.

Nii nagu parteide organisatsiooniline areng on muutunud ka liikmeskondade roll. Parteide liikmed on olnud kogu parteide kujunemise vältel organisatsiooni rahastajad, peamised otsustajad, kampaaniate läbiviijad. Hoolimata liikmete hilisemast kujunemisest info saajateks, liikmemaksude marginaalsest rollist erakondade eelarvetes ja massimeedia kanalitele tuginevatest kampaaniatest, on parteide liikmeskond jätkuvalt peamine tulevaste poliitikute kasvulava.

Liikmeskonna roll Eesti erakondades

Eesti erakondades on liikmemaksudel sümboolne osatähtsus. Parteid sõltuvad eelkõige riigieelarvest ja suurematest annetustest. Liikmemaksu tasumine toimib partei tegevusele toetuse avaldamisena ning meetodina, kuidas erakonna liige tunnetab oma panust partei tegevusse. Kõigil erakondadel laekuvad liikmemaksudest kogutud summad piirkondlike osakondade eelarvetesse, mis peaks motiveerima aktiivsemalt liikmemakse koguma ja piirkondlikku parteielu tegevana hoidma. Erinevalt teistest Eesti erakondadest täidavad Reformierakonnas liikmemaksud peale piirkondliku organisatsiooni toetamise rolli sisevalimistel osalemise tingimust: liikmemaksu tasumata ei ole võimalik valida erakonna juhatust ega järjestada kandidaate.

Liikmeskonna funktsioon on muutunud ka parteide otsustusprotsessides. Liikmed on küll kaasatud valimisprogrammide eelkoostamise etappi, kuid see on pelgalt näiline protsess. Kampaania peamised sõnumid vormistatakse ikkagi erakonna juhatustes koostöös reklaamifirmadega ning varasem kommunikatsiooni liikumine tavaliikmetelt eliidile on asendunud ülalt alla suunatud suhtlusega. Erakondade koosolekud on kujunenud rahvasaadikute esinemise kohaks, kus erakonna liikmed on info saajad, mitte poliitikutele ja partei ametnikele soovitude ja juhtnööride edastajad.

Efektiivse struktuuri ülalpidamine nõuab parteidelt suuri ressursse. Tänapäeval on massimeedia abil võimalik kiiremini jõuda valijateni kui liikmetega otse suheldes. Meediakanalite kaudu antakse ka oma liikmetele teada, millised on erakonna seisukohad ning miks erakond mõnda otsust toetab või ei toeta. Siiski tõdevad parteijuhid, et ehkki

meedia osatähtsus on suurenenud, ei asenda see täielikult otsesuhtlust liikmete ja valijatega. Kui tänavakampaaniaid kasutatakse eeskätt suuremates omavalitsustes ning Riigikogu valimised on liidritekesksed ja massimeedia põhised, siis väiksemates omavalitsustes ja kohalikel valimistel on tähtsam tavaliikmete ja parteiaktivistide suhtlemine tuttavate ja sõpradega. Erakonnad eeldavad, et ühe liikmega kaasneb üldjuhul kaks kuni viis lisahäält. Seetõttu ei ole väiksemates omavalitsustes võimalik olla edukas kohaliku tasandi liikmeskonnata ning võrdväärsete meediakampaaniate korral võib rohujuuretasandil tehtud kampaania muutuda võidu võtmeks.

Ehkki liikmete tähtsus partei juhtimises on kahanenud, on liikmeskond peamine pinnas uute poliitikute leidmisel. Mida rohkem on parteil liikmeid, seda kergem on leida uusi kandideerijaid ja panna välja valimisnimekirju nii Riigikogu kui ka omavalitsuste valimistel. Väikese liikmeskonnaga parteid ei suuda hoida piirkondi aktiivsena ega leida piisavalt kandidaate, et osaleda valimistel oma nimekirjaga. Erakondade juhid hindavad, et sarnaselt riigi linnastumisega elab 2/3 parteide liikmetest linnalistes asulates. Sellest tulenevalt on parteid sunnitud kolmandiku liikmeskonnaga katma kõik väiksemad omavalitsused, kus soovitakse edukad olla. Eesti suurimatel erakondadel Keskerakonnal, Rahvaliidul ning Isamaa ja Res Publica Liidul on kõigil varasematel kohalike omavalitsuste valimistel esinenud probleeme oma nimekirjade väljapanekutega kõigis Eesti omavalitsustes. Seega võib väita, et parteide peamisi eesmärke liikmeskonna suurendamisel on tugevdada organisatsiooni osakondi ja laiendada regionaalselt.

Liikmeskondade suuruse muutus

Erakonda kuuluvate inimeste arv on vahemikus 1995–2009 märkimisväärselt suurenenud, küündides 2009. aasta lõpuks 5,81 protsendini valijaskonnast (tabel 1). Liikmeskondade kasvu analüüsides tuleb silmas pida, et oluliselt on suurenenud ka valijaskond ehk nende inimeste arv, kes võivad erakondadesse kuuluda. Rahvastikuregistri ja IDEA andmete põhjal tehtud analüüs näitab, et 1995. aasta seisuga võrreldes on hääleõiguslike inimeste arv Riigikogu valimistel suurenenud üle 150 000 inimese võrra ehk ligi viiendiku. Samal ajal on parteidesse kuuluvate inimeste arv tõusnud 15 aastaga koguni üheksa korda. Seega võib valijaskonna suurenemine olla üks liikmeskondade kasvu põhjus, kuid mitte määrav tegur.

Taasiseseisvunud Eesti parteide arengu märksõnadeks võib pidada iseseisvuse taastamise järgset parteimaastiku killustumist ja seejärel parteisüsteemi konsolideerumise protsessi. Alates 1991. aastast on Eestis tegutsenud 44 registreeritud erakonda, millest 2010. aastaks on järele jäänud 13. Käesolevas artiklis analüüsitakse eelkõige kuue parlamendipartei liikmeskonna arengut. Kõigepealt antakse ülevaade parteide ühinemisprotsessidest, mis mõjutasid erakondade liikmeskondade kasvu.

Praeguses parlamendis on Reformierakond ja Erakond Eestimaa Rohelised ainukesed parteid, kes pole ühinemiste teel liikmeskonda suurendanud. Viimane kõige enam tähelepanu väärinud ühinemisprotsess oli Isamaaliidu ja Res Publica ühinemine – liitusid 3190 liikmega Isamaaliit ja 5339 liikmega Ühendus Vabariigi Eest – Res Publica. Liikmete üleminekut silmas pidades võis ühinemist nimetada edukaks, sest uue erakonna liikmete arv küündis üle 8000 ehk ühinemisel rongist mahaastujate arv oli suhteliselt väike.

Kõige arvukamalt on seevastu väiksemaid parteisid endaga liitnud Keskerakond, kellega on 1994. aastast alates ühinenud Eesti Ettevõtjate Erakond (1994. aastal), Õigusliku Tasakaalu Erakond (1997), Erakond Eesti Rohelised (1997) ja Eesti Pensionäride Erakond (2005). Kui IRL-i loomisel ühendati liikmeskonnad automaatselt, siis Eesti Pensionäride

Erakonna liitumine Keskerakonnaga ei toimunud *in corpore*, sest 1500 Pensionäride Erakonna liikmest ühines Keskerakonnaga 505 ehk kolmandik.

Eestimaa Rahvaliid, kes kuni 1999. aastani kandis nime Eesti Maarahva Erakond, on endaga samuti liitnud väiksemaid erakondi nagu Eesti Maaliit ning Eesti Pensionäride ja Perede Erakond, kes liitusid Rahvaliiduga 2000. aastal. Lisaks vormistati 2003. aasta jaanuaris Erakond Uus Eesti ühinemine Rahvaliiduga. Äriregistrist saab täpsemaid andmeid erakonna liikmete ülemineku kohta 2002. aastast alates, seetõttu ei ole siinkohal varasemate liitumiste puhul võimalik välja tuua liikmete arvu, kes väiksematest erakondadest otsustasid suurematega liituda.

Sotsiaaldemokraatlik Erakond, mis asutati 1996. aastal Eesti Maa-Keskerakonna ja Eesti Sotsiaaldemokraatliku Partei ühinemisel, kandis 2003. aastani nimesid Erakond Mõõdukad ja Rahvaerakond Mõõdukad. Varasema nimemuutmise tingis 1999. aastal ühinemine Rahvaerakonnaga, mis on ka praeguse Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ainus ühinemine partei asutamisest alates.

Tabel 1. Erakondadesse kuuluvate inimeste osakaal valijaskonnast

Aasta	Hääleõiguslikke inimesi	Inimesi erakondades	Osakaal valijaskonnast (%)
1995	791 957	5 959	0,75
1999	857 250	20 584	2,40
2003	859 714	47 519	5,53
2007	897 243	51 831	5,78
2009	957 673	55 668	5,81

ALLIKAS: Autori arvutused äriregistri, rahvastikuregistri ja www.idea.int andmete põhjal.

Ühiskondlikud tegurid

Ühinemiste kõrval mängivad parteide liikmeskondade suurendamisel suurt rolli ühiskondlikud protsessid ja riigikorraldus. Eesti kõrge parteistumise eeltingimuseks võib pidada iseseisvuse taastamise järgset rahvusliikumiste kujunemist erakondadeks ja inimestele üle poole sajandi avanenud võimalust ühiskondlikes protsessides kaasa rääkida. Teisalt ei saa mööda minna siinsete kodanikuühenduste, sealhulgas

ametiühingute nõrkusest, mille tulemusena näevad paljud aktiivsed inimesed, kes soovivad ühiskondlikes protsessides kaasa lüüa, ainukese väljundina erakonda astumist.

Liikmete juurdevoolu puhul tuleb Eesti parteisid analüüsides välja tuua erakondade klubilist funktsiooni ja laialdast teenuste valikut. Erakonnad pakuvad inimestele võimalust ühiselt aega veeta ja osaleda nii harivatel, sportlikel kui ka meelelahutuslikel üritustel. Seetõttu võivad erakonnad olla väiksemates omavalitsustes, kus puudub aktiivne organiseeritud seltsitegevus ja omavalitsuste rahalised vahendid on piiratud, sotsiaalse ajaveetmise ainus väljund.

Neljandaks liikmeskondade kasvu mõjutajaks võib pidada poliitiliste institutsioonide kõrget usaldusväarsust teiste Euroopa riikidega võrreldes. Eurobaromeetri 2009. aasta sügise üleeuroopalise uuringu hinnangul usaldab Eestis valitsust 47 protsenti, parlamenti 38 protsenti ja erakondi 17 protsenti elanikest. Euroopa Liidu keskmised näitajad on vastavalt 29, 30 ja 16 protsenti, mis tähendab, et hoolimata igapäevasest kriitikast parlamendiliikmete ja valitsuse suunal, usaldavad Eesti elanikud üldjuhul poliitilisi institutsioone ja võivad seetõttu olla rohkem poliitikasse kaasatud kui teiste Euroopa riikide elanikud (Eurobaromeeter, 2009). Siiski tuleks tõstatatud hüpoteesi testida palju suurema valimi peal, et väita kindlat korrelatsiooni poliitiliste institutsioonide usaldusväarsuse ja parteidesse kuuluvate inimeste arvu vahel.

Parlamendiparteide liikmeskonnad

Kõik eespool nimetatud tegurid on loonud soodsa pinna erakondade liikmeskondade kasvuks. Parteisse kuuluvate inimeste arv on Eestis suurenenud 6000-st 1995. aastal 55 000-ni 2010. aasta algul. Kõige edukamalt on oma liikmeskonda suurendanud Keskerakond ja Rahvaliit, samal ajal kui Sotsiaaldemokraatlik Erakond ja Erakond Eestimaa Rohelised on jäänud eelkõige nišiparteiks (joonis 1). Liikmeskondade arenguid jälgides tuleb kindlasti silmas pidada 1. oktoobrit 1998, kui hakkas kehtima tuhande liikme miinimum. Selleks kuupäevaks pidid kõik erakonnad oma nimekirju täiendama ja seejärel kohturegistrile esitama. Parteide liikmeskondade hüppelist kasvu soodustas kindlasti ka 2002. aasta erakonnaseaduse muutmine, millega mitmekordistati parteidele riigieelarvest eraldatavat toetust. See võimaldas parteidel muutuda professionaalsemaks ja laiendada oma tegevust ka väiksematesse omavalitsustesse.

Alates 2005. aastast on märgata liikmeskondade juurdekasvu pidurdumist, eelkõige Rahvaliidu ja Sotsiaaldemokraatliku Erakonna puhul. Keskerakond ja Reformierakond jätkavad seevastu kasvamist, mis tuleneb nende suuremast populaarsusest. Need erakonnad on end kampaaniates sageli vastandanud, seega võib just nende liikmeskondade suurem kasv viidata valijaskonna polariseerumisele.

Analüüsides viie praeguse parlamendierakonna ning varasemate Isamaaliidu ja Res Publica liikmete juurdevoolu, võime selgelt täheldada, et erakondade laiendamise aktiivsus on otseselt seotud lähenevate valimistega. Valimiste lähenedes parteid mobiliseeruvad, et leida kandidaate, kampaaniameeskondade liikmeid ja uusi toetajaid.

Valimiste lähenedes kasvab ka valijate aktiivsus ja huvi poliitika vastu. Parteide peamine eesmärk on levitada sõnumeid, et suurendada inimeste teadlikkust ja informeeritust. Tänavatele ilmuvad poliitikud ja erakonnad muutuvad valijatele kättesaadavamaks, seetõttu väheneb enne valimisi nende inimeste hulk, kes ütlevad, et neil ei ole seisukohta. Avalikust valimisvõitlusest motiveerituna valivad inimesed võitluspoole ja astuvad aktiivsemalt erakonda. Uudse nähtusena on parteijuhid välja toonud uute liikmete

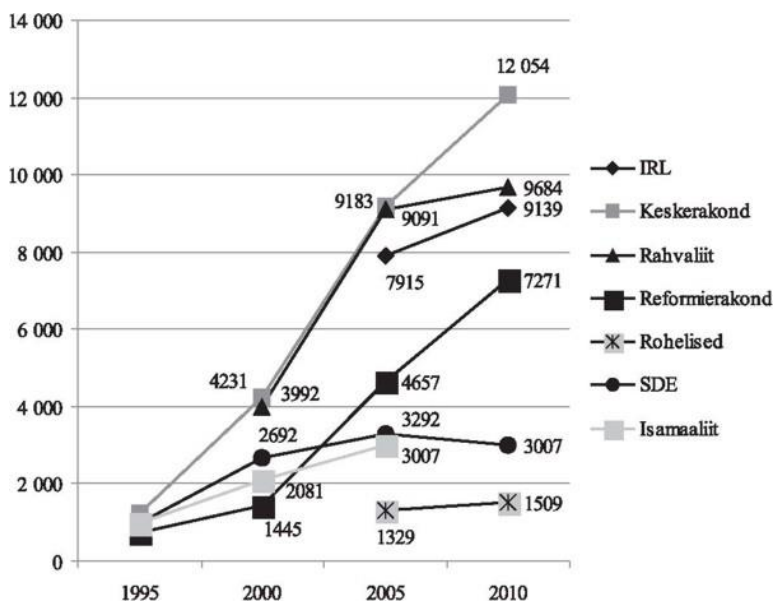
registreerimise erakonna sisevalimisteks ning selle kaudu partei juhtkonna või kandidaatide järjestuse mõjutamise.

Analüüsidest täpsemalt erakondadega liitumiste mustreid, tegin kindlaks liikmeskondade laienemise trendid ja võrdlesin arenguid tähtsaimate poliitiliste sündmuste ehk valimistega. Üldjuhul on liikmeskonna suurenemise hüppeline kasv seotud erakondade ühinemistega või kohalike valimistega. Samal ajal tuleb arvestada nii erakonnaseaduse muutmisi kui ka suuremaid ühiskondlikke sündmusi.

Liikmeskondade laienemiste silmapaistvamaks perioodiks võib pidada aastaid 2001 ja 2002, kui Eesti erakondadega liitus kahe aasta jooksul 16 109 inimest, kellest 13 546 astusid kuue suurema erakonna liikmeks (Äriregistri andmed).

Parteide liikmeskondade arengut 2001. ja 2002. aastal mõjutasid väga erinevad protsessid. Märkimisväärseim sündmus poliitikamaastikul oli 2001. aastal Ühenduse Vabariigi Eest – Res Publica loomine, mille liikmeskond küündis 2002. aasta lõpuks peaaegu nelja tuhande liikmeni (Äriregistri andmed). Teine oluline mõjutaja, mis puudutas eelkõige maapiirkondades tegutsevaid erakondi, oli valimisliitude osalemist keelava seaduse vastuvõtmine Riigikogus 2002. aasta kevadel. Seadus kehtis kuni 2002. aasta juunini, kui õiguskantsler Allar Jõksi vaidlustatud seadus Riigikohtus põhiseaduse vastaseks kuulutati ja seejärel tühistati. Et uus kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus kuulutati õigustühiseks vähem kui kolm kuud enne valimispäeva, tegutsesid parteid eelnevalt omavalitsusjuhtide ja kandidaatide värbamisega väga aktiivselt. Ka enne 2005. aasta kohalike omavalitsuste valimisi püüti valimisliitude osalemist keelustada, kuid seegi kord ebaõnnestunult.

Joonis 1. Parlamendiparteide liikmeskonna kasv 1995–2009

ALLIKAS: Autori arvutused äriregistri andmete põhjal.

Liikmete lahkumine ja volatiilsus

Lahkumisavalduse kirjutamine on erakonnaliikmele drastiline samm, millega sageli põletatakse sillad organisatsiooni ja inimese vahel. Erakonnaliikmete parteist lahkumine

peegeldab ilmekalt suundumusi parteimaastikul. Ehkki Eesti suuremad erakonnad on aktiivselt suurendanud oma liikmeskonda, võib liikmete rohkearvuline väljaastumine näidata nii liikmete rahulolematust partei tegevusega kui ka viidata partei kaugenemisele ühiskonnast. Liikmete lahkumise analüüsi eesmärk on uurida, kas erakondadest lahkujate arv on aastatega suurenenud ja kas saame sellest järeldada, et Eesti parteid on muutunud liikmeskonna arengult teiste Ida- ja Kesk-Euroopa erakondade sarnaseks.

Erakonnaliikmete lahkumine on Eestis seni uurimata valdkond. Erakonnad ei soovi avaldada liikmeskonna vähenemise statistikat, äriregistri andmebaas erakondadest lahkunute kohta algab 2003. aastast. Et erakonnad on kohustatud esitama liikmete nimekirja kord aastas ning ei pea lahkumisi kuupäevaliselt märkima, arvestasin kõik jaanuarikuuga märgitud erakondadest lahkujad eelmise aasta statistikasse. Pealegi kasutavad erakonnad terminit "liikmestaatuse peatamine", mida rakendatakse juhtudel, kui inimene on siirdunud töökohale, kus erakondlik kuuluvus ei ole seadusega lubatud. Paraku ei ole erakonnaseaduses liikmestaatuse peatamist terminina käsitletud ning kõik liikmestaatuse peatanud inimesed loetakse ametlikult erakonnast lahkunuks.

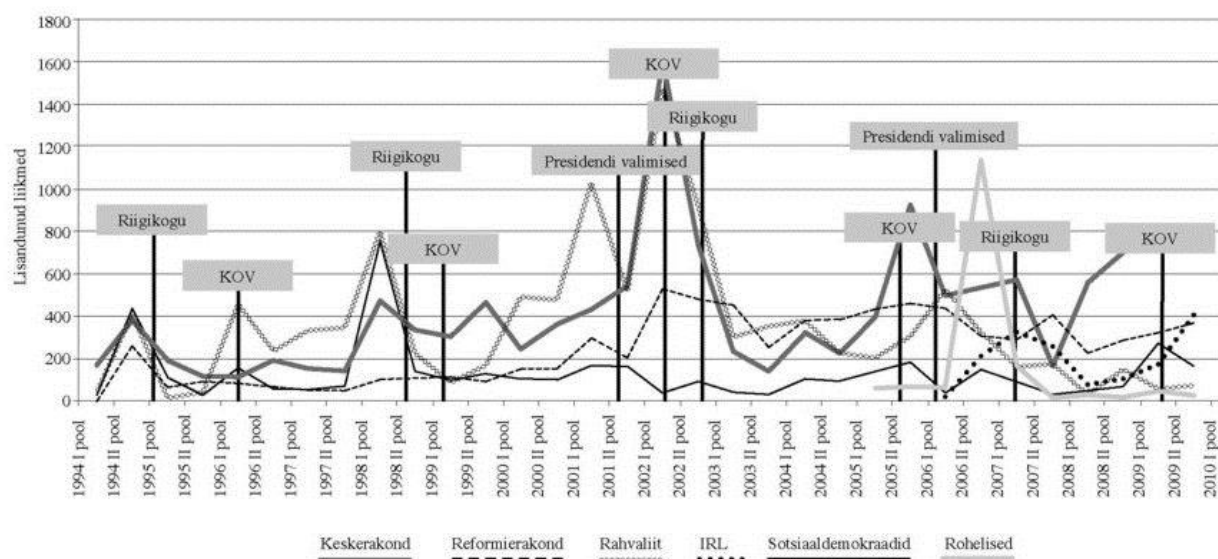
Alates 2003. aastast on Eesti erakondades lahkumisavaldusi kirjutanud 9190 inimest, neist 6369 on lahkunud parlamendiparteidest. Koondnumbreid vaadates (tabel 2) paistab silma, et 2004. aastast on lahkujate arv vaadeldud erakondades suurenenud. Erakordsed aastad on olnud 2003 ja 2007, kui liikmeid lahkus palju rohkem kui järgmistel aastatel. Paljude liikmete lahkumise 2003. aastal võis põhjustada erakondade andmebaaside korrastamine ja esimest korda liikmete täisnimekirjade äriregistrile esitamine. Suure erakondadest lahkujate arvu 2007. aastal põhjustasid sündmused Tõnismäel ja korruptsioonikahtlustused Rahvaliidu juhtkonnas.

Liikmete lahkumist erakondade võrdluses vaadeldes võib täheldada, et kõige rohkem liikmeid läks ära liikmete arvult suurimatest erakondadest, Rahvaliidust ja Keskerakonnast. Protsentuaalselt on seevastu kõige suuremat liikmete lahkumist näha Sotsiaaldemokraatlikus Erakonnas.

Erakondadest lahkunuid intervjuerides selgus, et paljud on ära läinud sellepärast, et erakond ei paku neile enam tegutsemisväljundit või erakonna poliitika on neile vastuvõetamatu. Samal ajal ei pruugi erakonnast lahkumine olla alati märk parteide kaugenemisest ühiskonnast. Inimene võib ära minna erakonnast ka siis, kui astub ametipostile kaitseväes või riigiteenistuses, kus töötaja erakondlik kuuluvus ei ole lubatud. Intrigeeriva probleemina toodi välja äriregistris olevate nimekirjade avalikkust, mis väiksemate omaavalitsuste tasandil takistab mõnikord töökoha saamist.

Erakondadest lahkumine võib kujuneda parteidele murettekitavaks nähtuseks, sest üldjuhul lähevad ära aktiivsemad inimesed. Passiivsemad liikmed ei pruugi olla erakonna tegevusest enam huvitatud, kuid sageli ei jõua nad lahkumisavalduse kirjutamiseni. Kui enamikus Euroopa riikides ületab erakondadest lahkumine uute liikmete juurdevoolu, siis Eesti puhul ei ole liikmeskondade summaarset langust veel oodata. Ehkki erakondadest lahkunute arv on suurenenud, ei küüni see erakondadega liitunute arvule lähedalegi ning seega ei ohusta mõningane liikmete väljavool parteide tegevust.

Joonis 2. Erakondadega liitumiste mustrid 1995–2009

ALLIKAS: Autori arvutused äriregistri andmete põhjal.

Tabel 2. Erakondadest lahkunud inimesed 2003–2009

Aasta/Erakond	KE	Ref	RL	IRL	SDE	Rohelised	KOKKU
2003	150	56	160		357		723
2004	208	72	179		105		564
2005	155	105	294		83		637
2006	179	125	300		113	13	730
2007	496	133	598	192	137	39	1595
2008	378	128	203	90	58	39	896
2009	410	203	332	117	101	59	1222
KOKKU	1976	822	2066	399	954	150	6367

Märkus: KE – Keskerakond, Ref – Reformierakond, RL – Rahvaliit, IRL – Isamaa ja Res Publica Liit, SDE – Sotsiaaldemokraatlik Erakond.

ALLIKAS: Autori arvutused äriregistri andmete põhjal.

Tabel 3. Erakonda vahetanud liikmete arv 2003–2009

Erakond	Aasta							Kokku
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Isamaaliit	0	29	14					43
IRL					79	18	29	126
Keskerakond	19	34	20	17	55	22	18	185
Rahvaliit	47	17	43	16	159	52	91	425
Reformierakond	9	9	14	22	25	13	14	106
Res Publica	10	25	55					90
Rohelised				1	0	3	1	5
SDE	44	23	28	18	45	8	10	176
Kokku	129	137	174	74	363	116	163	1156

Märkus: IRL – Isamaa ja Res Publica Liit, SDE – Sotsiaaldemokraatlik Erakond.
 ALLIKAS: Autori arvutused äriregistri andmete põhjal.

Tabel 4. Erakonnavahtetused parlamendierakondades

Lähteerakonnad	Sihterakond									Kokku
	Nimetus	IL	IRL	KE	RL	RE	RP	RO	SDE	
Lähteerakonnad	Isamaaliit		0	6	4	9	15	0	2	36
	IRL	0		33	14	47	0	9	14	117
	Keskerakond	0	23		40	48	23	10	25	169
	Rahvaliit	2	21	200		43	9	5	28	308

Reformierakond	0	18	40	14		16	6	5	99
Res Publica	1	0	20	10	33		12	12	88
Rohelised	0	0	1	1	1	0		0	3
SDE	1	58	42	25	23	15	11		175
Kokku	4	120	342	108	204	78	53	86	995

Märkus: IL – Isamaaliit, IRL – Isamaa ja Res Publica Liit, KE – Keskerakond, RL – Rahvaliid, RE – Reformierakond, RP – Res Publica, RO – Rohelised, SDE – Sotsiaaldemokraatlik Erakond.

ALLIKAS: Autori arvutused äriregistri andmete põhjal.

Liikmeskondade volatiilsus

Liikmete lahkumist põhjustavad kindlasti eespool nimetatud võimukaotused, sisekonfliktid ja sündmused poliitilisel areenil. Parteist väljaastumine ei pruugi seevastu alati tähendada inimese poliitilise karjääri lõppu, sest paljud ühes parteis pettunud aktiivsemad liikmed otsustavad lahkuda mõnda teise parteisse, kus saaks jätkata poliitikas kaasalöömist ja kohaliku elu edendamist.

Kartellipartei teooria kohaselt on parteid muutunud sarnasemaks ning ületamatud vastuolud erinevate ideoloogiate vahel on taandunud. Seetõttu saavad parteid kergemini moodustada laiapõhjalisi valitsuskoalitsioone, kus on esindatud erinevate ideoloogiate eest seisvad erakonnad. Kartelliparteid on tugevalt seotud valitsusinstituutidega, üha rohkem parteiliikmeid siirdub tööle riigiametitesse ja vastupidi. Sellest võib eeldada, et parteide vahetamine on kartelliparteide süsteemis kasvav suundumus, sest poliitiliste ambitsioonidega parteiliikmetel on suurem võimalus leida tasuv ja tunnustatud ametikoht võimul olevasse erakonda kuuludes.

Intervjuudest erakondi vahetanud inimestega ja parteide liidritega selgus, et erakonnavahtused toimuvad põhiliselt väiksemate omavalitsuste tasandil ja lähtuvad isikute pragmaatilistest huvidest. Parteivahetused ei ole niivõrd seotud ideoloogiliste vaadete muutumisega, kuivõrd inimeste valdkondlike huvidega. Kui inimese peamine huvi on omavalitsuse elu edendamine või näiteks spordi- ja keskkonnatemaatika, astub ta erakonda, mis selles küsimuses paistab temale kõige võimekam ja kus tal on ka positsioonilt võimalik selle valdkonnaga tegelda.

Erakondi vahetavad eelkõige aktiivsemad inimesed, kes loodavad uues erakonnas leida endale paremaid väljundeid ja karjäärivõimalusi. Erakonnavahtused võivad olla partei edus kohalikul tasandil vägagi määravad, sest populaarse vallavanema “ülejooksmise” korral liiguks temaga kaasa suur osa vallavanema valijaid.

Erakonnavahtuse puhul tuleb tõdeda, et 2003–2009 ei esinenud erakondade vahetamisel selget tõusu- ega langustrendi (tabel 3) ning eespool püstitatud eeldus, et liikmeskondade volatiilsus on suurenenud, ei pea paika. Erakondade vahetusi aastate lõikes vaadeldes võib

väita, et – erakordset 2007. aasta näitajat ignoreerides – kõrgeimad parteivahetuste näitajad on 2009. ja 2005. aastal, kui toimusid kohalike omavalitsuste valimised. Seega võiks järeldada, et samamoodi erakondadega liitumise ja lahkumisega on kohalike valimiste eelsetel perioodidel suurem ka liikmete rändamine.

Alates 2003. aastast, kui andmed on kättesaadavad, on kõige rohkem inimesi teistesse parteidesse siirdunud Rahvaliidust. See on seotud kindlasti varem nimetatud organisatsioonisiseste probleemidega. Palju on teistesse erakondadesse läinud ka keskerakondlasi. Ka nende puhul võib märgata liikmete ülejooksmise suurenemist pärast 2007. aasta Riigikogu valimisi. Reformierakonna, Isamaa ja Res Publica Liidu ning sotsiaaldemokraatide ridadest on pärast 2007. aasta valimisi üle jooksnud vähem inimesi kui opositsioonilistest Rahvaliidust ja Keskerakonnast. Selle põhjal võiksime 2007. aasta valimiste näitel kinnitada eeldust, et erakondi vahetavad rohkem riigis opositsioonis olevate erakondade liikmed kui võimuparteide esindajad.

Suuremate erakondade omavahelisi parteivahetusi uurides selgus, et kõige rohkem liikmeid on siirdunud Rahvaliidust Keskerakonda (tabel 4), mis on kindlasti põhjustatud nii erakondade maailmavaate kui ka liikmeskondade sarnasusest. Rahvaliidust teistesse erakondadesse siirdujad soovivad astuda eelkõige parteisse, mis tegutseb samas omavalitsuses ja on ka liikmeskonna poolest kõige sümpaatsem ning seetõttu tundubki Keskerakond neile kõige sobivama sihtpunktina. Samal ajal ei toimu vastupidist liikumist Keskerakonnast Rahvaliitu, mis eeldatavasti on tingitud Rahvaliidu kehvast võimupositsioonist.

Jättes kõrvale Rahvaliidu lagunemise protsessi, on kõige levinum üleminek Keskerakonnast Reformierakonda ja vastupidi. Sellised erakondadest üleminekid kinnitavad küll kartellipartei teooriat, kuid lisaks tuleb mängu erakondade regionaalne võimekus. Laialdane regionaalsete osakondade ja piirkondade võrk on Eestis ainult Rahvaliidul, Keskerakonnal ja Reformierakonnal, kuigi viimastel aastatel on laienenud ka Isamaa ja Res Publica Liidu tegevus. Sellest tulenevalt on väiksemates valdades sageli võimalik valida ainult Keskerakonna ja Reformierakonna vahel ning Keskerakonna liikmel ei ole võimalik minna üle Sotsiaaldemokraatlikku Erakonda, mis võiks olla tsentristidele programmiselt lähedasem partei.

Pilku tulevikku heites võiks eeldada, et parteide liikmeskonna üldine kasv pidurdub. Samal ajal parlamendis esindatud parteide liikmeskonnad suurenevad ning seda eriti nende parteide arvel, kes juhtuvad Riigikogust välja jääma. Parteide liikmeskondade arengut silmas pidades ootaks huviga haldusreformi ning omavalitsuste arvu vähendamist, mis võib pidurdada erakondade soovi suurendada oma liikmeskonda.